

KISEBBSÉGI MAGYAR SORS

A KATHOLIKUS EGYHÁZ HELYZETE ROMÁNIÁBAN

NETZHAMMER érsek hosszú ideig volt a romániai római katolikus Egyház feje. így bőséges alkalmá volt megismerni azt a viszonyt, amely egyrészt a romániai görög keleti ortodox és a katolikus egyházak, másrészt a romániai katolikus egyház és a román állam között fennáll. Erre vonatkozó fejtegetései a Bécsben megjelenő „Schönere Zukunft“ című katolikus egyházi folyóirat folyó évi április 8-i számában láttak napvilágot. Illetékeségét ebben a kérdésben nem lehet kétségbe vonni.

E tanulmányban először is rámutat arra, hogy az utolsó évtizedekben a görög keleti románoknak a katolikus egyház kebelébe való visszatéréséről igen sok szó esett. A világháború után az erdélyi görög katolikus klérus főpapjai abban a hitben ringatóztak, hogy befolyásukkal sikerülni fog Bukarestben kedvező hangulatot teremteni a katolikus egyházzal való sokat emlegetett „únió“ iránt. „Ezeket a reménységeket — folytatja Netzhammer fejtegetéseit — az egyesültek Rómában is felkeltették. A győzelem friss mámorában íródtak le a Szentszéknek Romániával való első konkordátum-tervezetei, amelyeknek éle a Romániához került katolikus magyarság ellen volt fordítva, nevezetesen a nagyváradi és szatmári két magyar püspökség megsemmisítésére. A megkötésre kerülő konkordátumban a nagyváradi végleg áldozatul is fog esni.“

Az erdélyi magyar katolikusságot egy pár év előtt végtelenül fájdalomosan érintette a Szentszéknek az az intézkedése, amellyel a kolozsvári minorita szerzeteseknek nemcsak kolostorát és templomát adta oda az újonnan föllállított görög katolikus püspökségnek, hanem e magyar szerzetesrendnek 160 hold földbirtokát is. A Szentszék ez elhatározását az erdélyi magyar katolikus közvélemény nem tudta megérteni és e miatt még a legbuzgóbb magyar katolikusok sem bírtak benne megnyugodni, vagy vele megbékülni. Netzhammer érsek most idézett nyilatkozata világossá teszi, hogy mi bírta rá a Szentszékét ez elhatározására.

Az egykori bukaresti római katolikus érsek azt is megemlíti, hogy milyen gyanakvóan és vádlóan tekintettek mindenkire Rómában, aki e szép remények megvalósulásában kételkedett. „Ma azonban, Nagy-Románia tizedik évében — írja Netzhammer — maguk a görög katolikus románok is kénytelenek bevallani, hogy az akkori reményeknek a legcsekélyebb része sem teljesedett be.“ Ellenkezően, előhaladás helyett csak veszteségekről számolhatnak be. Bizonyítékul szolgál erre felekezeti iskoláik elvesztése. Kezdetben azt remélték a görög katolikus főpapok, hogy Bukarestben csakhamar négy görög katolikus templom lesz, ha másként nem, „hát a kormány fog számukra egynéhány ortodox templomot elrekvíratni... jelenleg a meglevő kis görög katolikus templomocska is bőven elég a bukaresti görög katolikus románok számára.“ E tanulmány írója nem habozik nyíltan megmondani, hogy ma Romániában az egyesülésre semmi kilátás sincs, eltekintve attól, hogy a románok közül senki sem akar görög katolikus lenni. A görög katolikus egyház ma a legnehezebb önvédelmi harcot kénytelen folytatni saját fennmara-

dásáért. Bizonyítéka ennek az a parlamenti incidens, amelyben a vallásügyi miniszter a szenátusban nyíltan felszólította a görög katolikus püspököket, hogy szakítsanak Rómával és térjenek vissza az ortodox egyházba.

Befejezésül e tanulmány rámutat arra is, hogy a román törvényhozás az uralkodó ortodox egyház szervezeteinek betetőzéséül a bukaresti ortodox metropolitát pátriárkái méltóságra emelte. „Vélekedhetik erről a pátriárkátusról mindenki úgy, amint akar, — írja Netzhammer — annyi azonban bizonyos, hogy Keleten a pátriárka egyszersmind nemzeti főnök is és hogy Romániára nézve a pátriárka első szimbóluma nemcsak az egyházi, hanem a nemzeti egységnek és összetartozandóságnak is. Az ortodox román pátriárkátus úgy, amint létrejött, a leghatározottabb ellensége a pápa egyházával való minden egyesülésnek.“

Hogy a görög keleti ortodox román egyház főpapjai minő gondolatokkal és érzelmekkel viseltetnek a görög katolikus egyház iránt, őszintén és a valóságnak megfelelően fejezte ki Bálán nagyszombeni görög keleti ortodox metropolita az alkotmánytervezet szenátusi tárgyalása alkalmával.

„A román nép — mondotta Bálán metropolita — ridegen és következetesen visszautasította, hogy ortodox hitéhez nyúljanak. Visszautasította a katolicizmust is. Ha kétszáz év alatt a Rómával való egyesülés nem bírt a román nép leikébe hatolni, mondja meg őszintén — fordult Suciú balásfalvi görög katolikus érsek felé — több mint kétszáz éves propaganda után él-e a katolicizmus a görög katolikusok lelkében?... Én tudom, hogy nem él. Tudom, hogy az a nép, amely átment a pápista egyházba, ma is tökéletesen ugyanazokban a vallásos és egyházi tradíciókban él, mint élt 1700 (az únió) előtt s amelyben testvérei, akik nem hagyták el ortodox egyházukat, ma is élnek

Az ortodoxia viszonyát a katolicizmushoz és az államhoz igen találóan magyarázza meg Radulescu-Motru, a bukaresti egyetem filozófiai tanára a parasztpárti politikáról írt tanulmányában.

„Az ortodox kereszténység lelke az, amit a hagyomány ád. A többi egyházaké az, amit abba az egyházatyák belemagyaráztak. Az ortodoxia azt hiszi, hogy Krisztus halála után Krisztus tanítása nem fejlődött, hanem a hagyományokba foglaltan él annak következtében, hogy elhangzott és bevésődött a lelkekbe. Az ortodoxiát ez a változatlan hagyomány szilárd és minden szakadástól mentes egyházzá teszi, amely összeolvad annak a népnek leikével, amely elfogadja,— míg a katolicizmus az egyetemesség közös érzésébe vész, a protestantizmus pedig a hívők egyéniségéhez van kötve. Az ortodoxia hagyományokon alapulva, minden népnek hagyományaiban természetes gyökeret talál, amelyeken századokról-századokra erősebb alapokra helyezkedhetik, míg a nyugati egyházak idegenek, sőt gyakran ellenségesek a népek hagyományaival szemben. Így lesz az orthodox egyház valóságosan állami intézménnyé, jobban megőrizve a nemzeti élet folytonosságát, mint bármelyik más egyház.“

Radulescu-Motru e fejtegetései kifejezik a teljes igazságot. Az ortodox egyházak a történelem folyamán valóban a legszorosabb kapcsolatban voltak az állammal. Az államfőnek voltak mindenütt alárendelve, akik közvetlenül folytak be az egyház kormányzatába. Ennek következtében az állam és a nemzet úgy összefonódott az ortodox egyházzal, hogy az egyház az államalkotó fajnak mintegy kiegészítő részévé lett. Ennélfogva az ortodoxia nem az egyén, hanem a faj vallása. Ez az oka, hogy az ortodox egyház ellenségesen áll szemben a maga államában minden olyan egyházzal, amely nem az államalkotó ortodox vallású nemzetnek az egyháza.

A román népnek ezt a vallásbeli egységét az a katolikus propaganda bontotta meg, amely 1700-ban az erdélyi románságot katolikussá tette. Egészen bizonyos, hogy ezt a régi egységet a katolikus egyház háttérbe szorítása nélkül nem lehet helyreállítani. Ez álláspontból világosan kitűnik az is, hogy az ortodoxia küzdelme sokkal erősebb és engesztelhetetlenebb

a görög katolikus, mint a római katolikus egyház ellen, mert a görög katolikus egyház hívei nemzetiségükre nézve románok s ennek következtében ez a szakadás a legfájdalmasabb s azért minekelőtt ezt is kell megszüntetni. A románság egyházi és politikai vezetőinek közvéleménye a görög katolikus egyházat olyan éknek tekinti, amelyet a román nép ellenségei annak idején azért vertek a román nép testébe, hogy megbontván vele vallásbeli egységét, szétrombolhassák nemzeti egységét is.

Mikor Netzhammer érsek nagy buzgóságot fejtett ki egy Bukarestben építendő görög katolikus templom érdekében, Bratianu Jonel, aki akkor miniszterelnök volt, fölkereste őt és a következő jellemző kijelentést tette: „Miattam ön építhet annyi latin szertartású katolikus templomot, amennyit akar és ott, ahol önnek tetszik. Görög katolikus templomra azonban országunkban nincs semmi szükség. Mi nem akarjuk, hogy nemzetünk testébe itt Bukarestben is éket verjenek. Elég nagy szerencsétlenség az is, hogy Erdélyben görög keleti ortodox és görög katolikus románok vannak.“

Az elméleti vitatkozás, amely a parlamentben, a két egyház főpapjai között, a sajtóban a teológusok, a bölcsezsékek és a hírlapírók között folyt le és folyik — az imperiumváltás után Erdélyben csakhamar templom-elvételekben és a görög katolikus hívők erőszakolt áttérítésében nyilvánult meg. E két egyház között fennálló ellentét valóságos 16. és 17. századbeli vallásos villongássá fajult. Ebben a görög katolikus egyház hátrányos helyzetbe került, amennyiben a görög keleti ortodox egyház államvallás lévén, a közigazgatási hatóságok a kormány hallgatólagos türelmére támaszkodva, az utóbbi egyházat támogatják.

Ha tekintetbe vesszük az úgynevezett „kultusztörvény“-nek azt a paragrafusát, amely elrendeli, hogy ha valamelyik egyházközség hívőinek egy része egy másik egyház kebelébe tér át, akkor az áttérőknek joguk van megfelelő arányrészben az általuk elhagyott egyházközség vagyonához is, — nem nehéz megérteni a görög katolikus főpapoknak azt a makacs ellenzését, amelyet a kultusztörvény ellen a szenátusban és egyházi sajtójukban kifejtettek. Aki ismeri az erdélyi görög katolikus román nép lelkivilágát és vallásos gondolkozásmódját, kénytelen igazat adni Bálán görög keleti metropolitának abban, hogy a görög katolikus román nép lelkében semmi, vagy legalább is édeskevés van az igazi katholicizmusból és ma is ugyanabban az ortodox vallásos hagyományban él, mint élt az 1700-i „vallásos unió“ előtt. Ez a nép, ha áttér a görög keleti ortodox egyházba, csak templomot cserél, de nem egyszermind vallásos meggyőződést is. Éppen ezért nem lehet hiúnak mondani az ortodoxiának azt a reményét, hogy egy pár évtized múlva nem lesz görög katolikus egyház Romániában.

A római katolikus egyháznak Romániában az ortodoxián kívül van még egy másik és talán hatalmasabb laikus ellensége is. Egy Joan G. Sabiu nevű vallásügyi főtisztviselő 1925-ben „A román egyház és új szervezete“ cím alatt egy tanulmányt írt, amelyben a következő sorok olvashatók:

„Miután megtörtént az egyházi vagyon szekularizálása, azóta a román állam sem megértést, sem szeretet nem tanúsít az egyház iránt. Cogalniceanu és Rosetti óta a mi politikusaink nem a keresztény egyház fiai. Felnevelkedve nyugati országokban, szabadgondolközők és forradalmárok körében, materialisták, pozitivisták, evolucionisták, szabadkőművesek stb. — csak nem keresztények. Ilyen államférfiak, akik teljesen idegenek az egyházzal szemben, vezetik az egyház ügyeit. Hogyan is kerülhetnék el az országban a vallásos élet csődjét, mikor az egyház minden ügye, egész élete a metropoliták kinevezésétől az utolsó keresztény alkalmazásáig egy pár epikureista, vagy volterianus kezébe van letéve. Vallásos lealacsonyodásunk az egyház közigazgatási rabságba való döntésének az eredménye.“

A római katolikus egyház Romániában nemcsak az ortodoxiával áll szemben, hanem ezekkel az egyház-, sőt keresztényellenes szellemű román államférfiakkal is, akik büszkén vallják magukat a nagy francia forradalom eszméi megvalósítóinak, akik a római katolikus egyházban a francia forradalmi eszmék győzelmének legmakacsabb akadályát látva, azt, mint a középkori feudalklerikalizmus utolsó erősségét, minden eszközzel lerombolandónak tartják, vagy legalább is az ortodox görög keleti román egyház mintájára a román közigazgatás rabságába döntendőnek.

A magyar államban az egyházak nem voltak alárendelve az állami közigazgatásnak, hanem mintegy közjogi faktoroknak ismertetve el, bizonyos fokú, bár különböző terjedelmű autonómiával rendelkeztek. A román kormány nem akarja túrni ez autonómiákat, hanem a nem ortodox egyházakat is a román közigazgatás rabszolgaságába igyekszik hajtani. Azt a dogmai és egyházkormányzati ellentétességet, amelyik az ortodox görög keleti és a római katolikus egyház között fennáll, a román államférfiak arra használják, hogy a görög keleti orthodox egyházban segítőársat nyerjenek elsősorban a római katolikus, általában pedig a nem ortodox egyházak ellen.

Ez az ellenséges érzület az állami kormányzatban és törvényalkotásban egyes tényekben és a radikális liberalizmus frázisaiban beburkoltan nyilvánul meg. Az irodalomban és a köztanácskozásokban mint egyesek kezdeményezése és véleménye nyíltabban és határozottabban. Ez ellenséges érzület és támadás legélesebb alakban az „Erdélyi Katolikus Státus” ellen irányul, ami érthető, mivel az erdélyi katolikus püspöki egyházmegye ez autonómiája a legnagyobb akadálya annak, hogy az erdélyi római katolikus egyház is a román állami közigazgatás szolgaságába kerüljön.

Ennek a katolikusellenes irodalmi és közéleti hadjáratnak szellemi vezetője és tudományos irányítója Onisifor Ghibu kolozsvári román egyetemi tanár, aki a román imperium előtt a nagyszebeni görög keleti metropolia iskolai felügyelője volt. Álláspontját „A magyar katolicizmus és a román állam politikája” című könyvében fejtette ki. Szerinte „a vallás kérdése nemcsak az egyház problémája, hanem nemzeti, sőt annál is több, a szó szoros értelmében az állam problémája is.”

A római katolikus egyház helyzetét súlyosabbá teszi Romániában, hogy az egyház hívői nem románok, sőt kétharmadrészükben magyarok. Ez a körülmény teszi a római katolicizmust a szó szoros értelmében „román nemzeti és állami problémává”. A román közvélemény e miatt kettős ellenséget lát benne: vallásit és nemzetit. A római katolikuság nem olvad be a románságba, mert hívei nemzetiségükre idegenek — kétharmadrészben magyarok. E katolikus vallású idegeneknek, akár magyarok, akár nem, beolvadását megakadályozza az, hogy vallásuk nem azonos az államalkotó faj vallásával. Ennek következtében a román állam, a román nemzeti és társadalmi élet románosító törekvései kettős védelmi vonalba ütköznek. Az okoz legnagyobb fejtörést, hogy e kettős védelmi vonalat, mely ponton, hogyan és milyen eszközökkel lehet áttörni?

Romániában kerek számban 1,137.868 római katolikus él. Ebből 980.868 a magyar államtól Romániához csatolt területen lakik, akik nemzeti-ségüket tekintve, a következőképpen oszlanak meg:

<i>magyar</i>	<i>német</i>	<i>román</i>	<i>egyéb</i>	<i>összesen</i>
624.858	279.977	5.818	52.215	980.868

A római katolikus egyház a magyar államtól Romániához csatolt területen a következő püspöki egyházmegyékre oszlik: erdélyi, szatmári, nagyvárad, csanád-temesvári. E püspöki egyházmegyék közül a magának egész területével és népességével csak az erdélyi csatolt Romániához.

A másik háromnak csak püspöki székhelyei: Szatmárnémeti, Nagyvárad és Temesvár úgy területüknek, mint népességüknek kisebb részével.

Négy római katolikus püspök volt e négy püspöki egyházmegye élén. Közülök kettő elhunyt. Egy, a csanád-temesvári székhelyét a Szentszék jóváhagyásával áttette magyar területre, Szegedre. Ezidőszerint ezen területen csak egy római katolikus püspök van: az erdélyi.

Az erdélyi római katolikus püspökséget úgy történeti múltjánál, sajátos köz- és egyházjogi helyzeténél, valamint híveinek számánál fogva, úgy tekinthetjük, mint a Romániához csatolt területek katolikus egyházának reprezentánsát. E terület összes katolikusságának 40%-a, a magyar katolikusságnak pedig többsége e püspöki egyházmegye kötelékébe tartozik. Ennek következtében a romániai katolikusság érdekeinek védelmezésében is nekik jutott az oroszlánrész.

Az erdélyi római katolikus püspökség nemzetiségi statisztikája

<i>magyar</i>	<i>német</i>	<i>román</i>	<i>egyéb</i>	<i>összesen</i>
347.417	15.770	3-343	8.795	375.325

A más három püspökség nemzetiségi statisztikája

<i>magyar</i>	<i>német</i>	<i>román</i>	<i>egyéb</i>	<i>összesen</i>
295441	264.207	2.475	43.420	505,504

Az erdélyi püspöki egyházmegye területén kívül, a másik három római katolikus püspökségben 295441 magyar katolikus áll, mint nagyon erős kisebbség, szemben a gyenge többséget alkotó nemmagyar katolikussággal, amelynek erős, abszolút többségét a 264.207 főnyi német anyanyelvű katolikusok alkotják. E német katolikusoknak túlnyomó többsége a temesvári püspökség területén lakik. Azon a területen, amelyen a magyar anyanyelvű katolikusság csak gyenge kisebbség. Ez a püspöki megye hívei többsége nemzetiségének megfelelően máris átalakulóban van német jellegű püspökséggé, amelyben a magyar kisebbség vallásos érdekeinek védelme mellett egy-két évtized múlva aligha talál nemzeti érdekeinek védelmében is támogatást.

A 295.441 főnyi magyar katolikusság zöme a másik két püspökségnek, a nagyváradinak és a szatmárinak területén lakik. A püspöki szék mind a kettőben üresen áll, amely körülmény nagyon megkönnyíti, hogy a megkötendő konkordátumban a nagyváradi áldozatul essék. A konkordátum még nincs megkötve, de az érdekeit román sajtóban, mint bizonyos dolgot emlegetik, hogy a két püspökség egyesítése után a Szentszék „a román kormány óhajtásának megfelelően a szatmári püspöki széket olyan magyarul is tudó egyházi férfiúval tölti be, aki nem osztozik a szatmári káptalan sovén magyar felfogásában, mely mindenáron akadályozza az állítólag 45.000 főnyi elmagyarosított szatmári sváb visszánémetesedését“.

Arról, hogy az egyesített két püspökség területén élő magyar katolikusok e bekövetkezendő egyházi intézkedések esetén is elveszítsék nemzetiességüket, szó sem lehet. Annyi azonban valószínűnek látszik, hogy „a magyarul is tudó és a román kormány óhajtásának megfelelő“ új szatmári püspöktől fenntartandó papnevelőintézetből kikerülő ifjú papságban a Királyhágón innen lakó magyar katolikusság nem számíthat támogatókra, vagy éppen frontharcosokra magyar nemzeti érdekeiért folytatandó küzdelmeiben.

Valószínű, hogy a romániai katolikusság körében a magyar nemzeti érdekek védelmének erős vára az erdélyi római katolikus püspöki egyházmegye marad egyedül addig, amíg a püspöki szék ott is meg nem üresedik.

A Romániához csatolt régi magyar területen a katolikus egyház és a magyarság egymáshoz való viszonya attól függ, hogy minő egyházkormányzati viszonyba fognak kerülni a még megmaradó magyar katolikus püspökségek a bukaresti érseki egyházmegyével? Az aláírásra váró konkordátum erre vonatkozó intézkedései ismeretlenek, de hogy a román kormány és közvélemény a romániai katolikus egyház fejének a bukaresti római katolikus érseket tekinti, nyilvánvaló jele az, hogy a román kormány őt bízta meg és nem az erdélyi püspököt a szenátusban a romániai katolikus egyház képviselőjével.

Netzhammer érsek előbb ismertett tanulmánya komoly intés és figyelmeztető szó Róma számára. Illetékességét sem lehet elvitatni, mint valaki más laikus katolikusét, aki támaszkodva helyszínén szerzett tapasztalataira, rámutat arra, hogy minő életbevágó katolikus egyházi érdekek eshetnek áldozatul, ha Róma a „vallásos únió“-val való kecsesgetéstől megtévesztve, enged a román kormány azon kívánságainak, amelyeknek éle, mint Netzhammer érsek oly találóan írta, a Romániához került magyar katolikusság nemzeti érdekei ellen van irányítva.

JANCSÓ BENEDEK

A VALLÁSI KISEBBSÉGEK JOGAI¹

—Egy amerikai bizottság jelentése a romániai kisebbség helyzetéről—

AMINT a világháborúnak vége volt s Erdélyt megszállták a románok, az angol és amerikai protestánsok, feledve minden ellenséges indulatot, meleg érdeklődéssel fordultak idegen uralom alá került hitsorsosaik felé. 1920-ban járt az első amerikai unitárius bizottság Erdélyben s írta meg a tragikus sorsra jutott erdélyi kisebbségi felekezetek szenvedéseit s azóta újra és újra megjelentek s pártatlan jelentésekbe foglalva számoltak be küldőiknek tapasztalataikról.²

Az utolsó bizottságot 1927 tavaszán küldte Erdélybe a „Vallási Kisebbségek Jogait Védő Amerikai Bizottság“ s tagjai dr. H. A. Atkinson elnökle alatt egy római katolikus, egy református és egy unitárius lelkész volt, akikhez egy francia kálvinista pap csatlakozott. A bizottság június 12-én érkezett Bukarestbe s július végén távozott Romániából. Jelentését a fentebb idézett című könyvbe foglalta. A könyv „Tíz év elmúlása után“ ismereti a vallási kisebbségek helyzetét Romániában.

Egy bevezető fejezet után, — amelyre később tesztek megjegyzést, — egy pompás és sok belátással megírt fejezet következik. „A félelem pszichológiája“ címmel. A romániai kisebbségek sérelmeinek nagy része, írja, a románok félelmére vezethető vissza. Félnek a zsidóktól, mert közigazdaságilag jobban érvényesülnek; félnek a magyarok irrendentizmusától; a németség kultúrfőlényétől, a baptisták és szombatosok szektáriánizmusától. E félelem az oka az iskolák bezárásának, az agrárreformnak, a választási korrupciónak, a zsidó- és baptistaüldözésnek. Jellemző az a szemmel látható bizonyíték, amit idéznek. Román vidéken alig látható csendőr; a szász falvak piacán lézeng egy-egy; de minden magyar község bejáratánál áll két csendőr, kettő a piacon s kettő a község túlsó határán.

¹ Roumania ten years after. By a deputation from the American Committee on the Rights of Religious Minorities. (The Beacon Press, Inc. Boston.)

² Transylvania under the Rule of Roumania, 1920, — Transylvania in 1922. — The Religious Minorities in Transylvania, 1925.

A jelentés minden fejezete bőségesen foglalkozik az utolsó években felángolt zsidóüldözések folytán a zsidók helyzetével. Ellenben csak érintik a kisebbségek politikai, közigazgatási és igazságszolgáltatási sérelmeit, mivel, mint mondják, nem lévén a bizottság tagjai között jogtudó, e kérdésekre nem érzik magukat kompetenseknek. Mégis, rövid hatheti tartózkodás után is látják, hogy a tisztviselők korruptak, önkényeskedők és megvesztegethetek \$ „a legnagyobb forradalom az volna Romániában, ha kényszerítenék a tisztviselőket, hogy megtartsák a törvényeket“.

A bizottságot, érthetőleg, a kulturális, közoktatási és egyházi helyzet érdekelte.

Ahány bizottság Erdélyben járt, az első lépésre észrevette, hogy a kisebbségekkel való barbár bánásmód eredendő okozója a román nép reménytelen műveletlensége, amely legjobban, legfeltűnőbbben és legkárosabban az országot kormányzó tisztviselői kar működésében nyilvánkozik meg. Az 1924-i bizottság jelentése beszélt el, hogy tagjai meglepetve hallották a kolozsvári prefektus — főispán — szájából, hogy az abban a meggyőződésben volt, hogy Erdélyben más felekezet, mint a görög keleti nincs.

Az 1927-i bizottság megállapítja, hogy a régi Regát és Besszarábia áll a műveltség legalacsonyabb fokán, míg Erdély gazdag civilizációval dicsekedhetett a múltban. A bizottság azonban azt hiszi, hogy a mai román kormányok erőfeszítése, hogy kultúrát teremtsenek a román nép körében, eredménnyel fog jární. A bizottság sokat vár az új iskolai reformoktól és iskolaépítkezésektől, pedig egy kis utánjárással \$ a már eddig elért eredmények ismeretével rájöhettek volna, hogy a törvények sok rendelkezése végrehajthatatlan, az iskolák Potemkin-iskolák, amelyek tanító- és tanulóhiány folytán nemsokára összedűlnek s az oláh nép megmarad ősi tudatlanságában.

Azt azonban a bizottság is látja, hogy a kisebbségek érdekeit nem szolgálják az iskolai reformok; ellenkezőleg e törvények nyújtanak módot arra, hogy a kisebbségek kulturális intézményeinek hatósági üldözése a törvényesség örve alatt folyjon. „Közigazgatási nyomás, a nyilvánossági jog megvonása, a román nyelv követelése, az iskolai autonómia korlátozása, a sok beavatkozás, a tanterv megállapítása, a tanerők alkalmazása, a tanulók felvétele terén; az iskolák felügyelete ellenséges szellemben; a vizsgálatok méltánytalan szellemben való vezetése: — mindez a kisebbségi iskolák tönkretételét szolgálja. Az 1925-i törvények a kisebbségekkel szemben szűkkeblű nacionalista, elnyomó politikai eszközöket képeznek.“

A jelentés konstatálja, hogy a Kisebbségi Szerződés rendelkezésénél fogva, Románia köteles a kisebbségi oktatást elősegíteni és támogatni. Románia azonban még színleg sem tesz eleget e kötelezettségének. A jelentés nyolc pontban foglalja össze a kisebbségek szemmel látható iskolai sérelmeit:

1. A kormány a legtöbb helyen nem gondoskodik kisebbségi iskolákról.
2. Á kisebbségi állami iskolákban magyarul nem tudó regátbeli tanítókat alkalmaznak.
3. Nincsenek kisebbségi tanítóképző intézetek.
4. A kisebbségi iskolákban a román nyelv nemcsak kötelező, hanem teljesen kiszorítja az anyanyelven való oktatást.
5. Nincsenek zsidónyelvű parallel osztályok.
6. A középiskolákban nincsenek kisebbségi parallel osztályok.
7. Á kisebbségek ki vannak zárva az iskolai felügyelő tanácsokból.
8. A kisebbségi osztályokban nem képzett tanítókat alkalmaznak, úgy-hogy a tanítás alacsony nívójú.

Mindezt példákkal és esetekkel bőségesen illusztrálja a jelentés.

A mellett azonban, hogy állami kisebbségi iskolákban ez a helyzet, a román kormány nemhogy támogatná a kisebbségi felekezeti iskolákat, hanem minden módon pusztítja és sorvasztja a meglevőket. A földreform kíméletlen alkalmazásával megvonja fenntartási lehetőségüket, nem nyújt elegendő állami szubvenciót, üldözi a kisebbségi tanerőket, megvonja az iskolák nyilvánossági jogát, korlátokat szab a tanulók felvételénél s pártoskodó szigorúsággal jár el a kisebbségi tanulókkal szemben az érettségi „baccalaureátusi“ vizsgák alkalmával.

„A román közoktatási politika rögeszméje“, — írja a jelentés — „hogy hazaszeretetet vonakodó emberek millióinak torkába akar beleszorítani“ s e politika célja az, hogy „a magyar, német és orosz gyermekeket s általuk a jövő generációkat elrománosítsa.“

Éppen olyan szembetűnő az egyházak elnyomása, mint az iskoláké; azok is töméntelen nehézséggel küzdenek. A kormány megszorította az egyházak autonómiáját, gátolja egyesületi és iskolai tevékenységüket, szigorú felügyeletet gyakorol istentiszteletük felett. A bizottság egyik tagja fel-tűzött szuronyú zsandárt látott egy kisebbségi templomban. A másvallású kisebbségi gyermekeket ortodox istentiszteletre küldik s a nyugati egyházak tagjait kényszerítik, hogy ortodox templomok építési költségéhez járuljanak hozzá. Ingatlanaikat kisajátították, sőt egy pár templomukat is elfoglalták.

Mindabból, amit hat hét alatt látott és hallott a bizottság, a következő „konklúziót“ vonja le:

A kisebbségiek helyzete valamit javult tíz év óta, de a látszólag liberális alkotmány rendelkezései nem érvényesülnek az életben a végrehajtó közegek ellenséges magatartása folytán. „A kisebbségek erőszakos eloláhosítása, évszázados egyházaik és iskoláik tönkretétele tény s ha a román állam tovább halad ezen az úton, el fogja azoknak a bizalmát is veszteni, akik eddig barátai voltak.“

Amint e rövid ismertetésből látható, a könyv tele van a kisebbségek iránt való mély rokonszenvvel s azért habozva tesztek kritikai tollal megjegyzéseket rá.

Minden külföldön megjelenő, úgynevezett „részhajlatlan“ munkának, amely a mostani magyar kisebbségekkel foglalkozik, súlyos tévedése az, hogy összehasonlítást tesz a háború előtti magyar nemzetiségi politika és a háború utáni román, cseh és szerb elnyomás között. Legsúlyosabb e tévedés a Cabot könyvében,¹ de nem ment tőle Sir Róbert Donald „trianoni tragédiája“ sem.² „Ha a régi Magyarország védelmezte azt a jogát“, írja a mi könyvünk, „hogy a román többség fölött vaskézrel uralkodhatik, s csak azon föltétel mellett adott jogokat, ha magyarokká válnak (?), akkor nem lehet komoly szemrehányást tenni a jelenlegi román többségnek sem, ha ilyen jogot vindikál a magyar kisebbséggel szemben. Azonban a kisebbség tagjai román állampolgárokká válván, megilleti őket mindaz a jog és előny, amely a többi állampolgárokat; sem több, sem kevesebb. A kérdés tehát nem magasabb, vagy alacsonyabb kultúra kérdése, amelyet történeti tények döntenek el, amelyeknek igazsága nincsen általánosan elfogadott formában megállapítva. A kérdés az emberi jogok problémája.“

Ez a konklúzió nemcsak laza, de nem is igaz.

Az erdélyi kisebbségek kérdése igenis, kulturális kérdés is. Angolszászoktól igazán nem várja meg az ember, hogy magasabb, nyugateurópai

¹ J. M. Cabot: The Racial Conflict in Transylvania.

² Sir Róbert Donald: The Tragedy of Trianon.

kultúráknak, mint amilyen a magyar és a szász, balkáni civilizálatlanságba való fojtására védő szót találjanak. De a kérdés reális oldala nem ez.

A román elnyomást nem lehet a magyar nemzetiségi politikával összehasonlítani s annak tévedéseivel védelmezni. A háború előtti nemzetbégek jogalapja egészen más volt, mint a háború utáni kisebbségeké. Akkor az állami szuverenitás tizenkilencedik századi felfogása és a nagyhatalmi állás döntött, ma nemzetközi szerződés s azon alapuló nemzetközi kötelezettség. Nem isteni és emberi jogot kér az erdélyi magyar, hanem az 1919 december 9-i párizsi Kisebbségi Szerződés végrehajtását. Aki igazán együtt érez s védeni akarja az elnyomott kisebbségeket, ezt követelje s ne találjon mentséget az elnyomó számára.

Vannak más tévedések is, amelyek, jobb volna, ha nem volnának a könyvben.

Azt írják például, hogy „meggyőződésünk, hogy az önrendelkezési jogon alapuló igazi idealizmus vezetett Nagy-Románia alapításához“. Hiszen tudjuk, hogy Nagy-Románia esetében szó sem volt a népek megkérdezéséről. Hol volt önrendelkezési jognak nyoma Gyulafehérvárt, Csemoviczban vagy Kisenevben?

S végül a következő nagyon szomorú dolgot mondják:

A sok törvénytelenység, durva bánásmód és visszaélés eredménye Romániában az, hogy az átszatolt kisebbségek, amelyek hozzá voltak szokva a törvények becsületes végrehajtásához, nem sok bizalommal vannak az új kormányzathoz. „A helyzet tragédiája az“, írják Mello Franco tollával, „hogy a kisebbségek eloláhosításának jó alkalma, amelyre mód lett volna, ha jól bántak volna azokkal, akiknek érzését és érdekét meg kellett volna új hazájuk számára nyerni, elveszett.“

A mi egyetlen vigasztalásunk az, hogy ilyen alkalom az erdélyi magyarsággal szemben sohasem fordult elő és sohasem fog előfordulni, mert azok sohasem fognak oláhokká válni.

A jelentéshez a bizottság francia tagja rövid különvéleményt csatolt, ahogyan „francia szemmel“ látta a helyzetet. Körülbelül ugyanazt látta, kissé rózsaszínűbb szemüveggel nézve latin testvéreit.

SZÁSZ ZSOMBOR